

Mov maana aalka rætnoe soptsestidh?

Aellieh vuertieh vuejnieh!

Bievnesetjaalege eejhtegidie jñh æliealmetjidie.

Evtiedimmie gieleste lea naakede
dehtie vihkielommesistie mij
maanan jieliedisnie sjugniehtávva.
Giele mijjese identiteetem vada,
ektievoetem jeatjah almetjidie jñh
ektiedimmiem seabradahkesne
mesnie jielieminie.

Mijjieh gellielaakan gaskesadtebe.
Doh ellen jeanatjommesh mah
guvlieh soptsesgielem jñh
kråahpegielem nuhtjieh. Soptsesgiele
lea doh baakoeh mah njaelmien
sistie bætieh jñh kråahpegie
maahta svihtjemh årrodh, givseme
ååredæjjine jñh tjuvtjiedimmie.

Sïejhme evtiedimmie gieleste

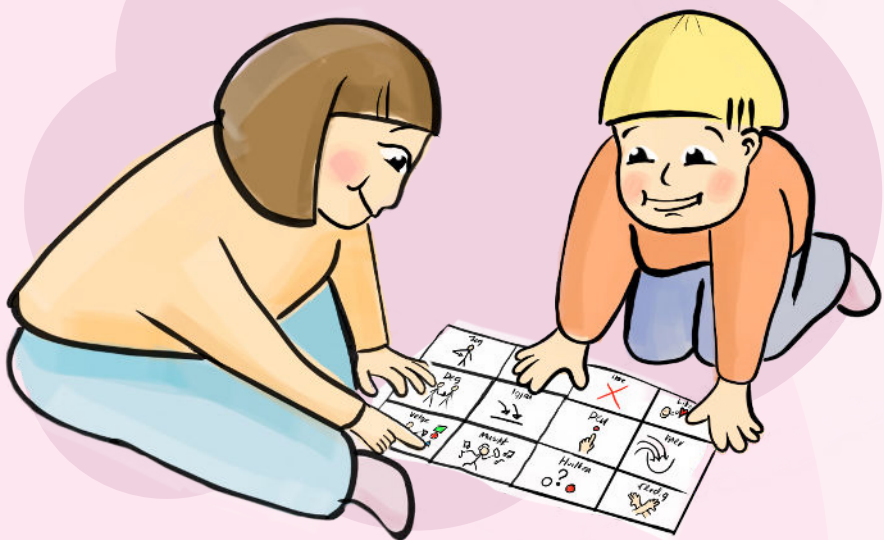
Maanan gieleevtiedimmie reakadimmesne aalka,
ektiespielesne lñhke hoksealmetjigujmie. Gosse
edtjebe maanaj gieleevtiedimmiem buerkiestidh
dellie vihkele gielegoerkesen jñh gieleproduksjovnen
gaskem joekehtidh. Gielegoerkese lea dñhte giele
maam maana guarkoe gosse dñsse soptsestibie, jñh
gieleproduksjovne lea doh baakoeh maana jñjtje
nuhtjie. Daah göökte bielieh sinsitniem baajnehtieh.

Maana sov gielegoerkesem evtete åvtelen sov
voestes baakoeh jeahta, jñh sïejhmemes maanah
gellie jienebh baakoeh maehtieh goh maehtieh
jiehtedh. Vuesiehtimmien gaavhtan akte akten
jaepien båeries maana maahta naan gille baakoeh
jiehtedh, vuesiehtimmien gaavhtan; tjidtjie, vov-vov,
men gellie jienebh baakoe guarkoe. Gosse gaskem
akten jñh göökten jaepien båeries maanah daamtaj
sijjen voestes 50 baakoeh lierieh. Storre joekehtsh
maanide mah göökten jaepien båeries, naakenh
leah gåhkese båtame sijjen gieleevtiedimmesne
jñh maehtieh gellie tjuetie baakoeh nuhtjedh, jeatjebh
10-20 baakoeh nuhtjieh, men leah guhkiebasse
båtame sov motorihkine. Gosse maanah leah
medtie 40-60 baakoeh liereme dah aelkieh dejtje
baakojde tjåanghkan biejedh smaave raajesidie
goh «Tjengkere bårhte». Seamma tijjen maana
varke orre baakoeh leara. Gosse göökten - golmen
jaepien båeries maana baakoevåarhkoem vijrede
jñh aalka ovmesse baakoeklaassh nuhtjedh jñh
maahta baakojde tjyölkehkábpoe jiehtedh. Gosse
maana ovrehte golmen jaepien båeries, raajesh
leah guhkebe, dah baakoeh sojjehtieh jñh maehtieh
gyhtjelassh gihhtjedh jñh åssjalommes, åssjaldahki
jñh domtesi bijre soptsestidh.

Dovne baakoevåarhkoe, grammatihke, raajesetseegkeme jïh guktie baakoe jeahtasåvva ahkedh buerebe sjïdtieh åvtelen njieljien jaepien båeries sjædta, jïh maanan lea akte maam mijjïeh gåhtjoebe, hijven aarkebiejjïegïele.

Dov maaneste tjoeperdh?

Såemies fåantoej gaavhtan mejgumie reakadamme maanah leah söøjmes åvtelen aelkieh soptsestidh, jeatjebh plarhkestieh, jïh såemies maanah eah funksjonelle soptsesgïelem evtedh. Daate lea faamosne maanide jïenebi joekehts diagnovsigumie. Aaj maanah mah eah åehpies diagnovsem utnieh mæhtieh tsagkesh soptsesgïeline utnedh. Maanah, noerh jïh geerve almetjh mæhtieh skïemtjïlassen jallh ovlahkoe gaavhtan soptsesmaahtoem dassedh.

Jalhts maana ij mæhtieh soptsestidh, ij sijhth jiehtedh dïhte ij gïelem guarkoe. Men maanah orre goerkesem vejtiestieh gosse baakoe nuhtjïeh. Maanah mah tsagkesh soptsesgïeline utnieh dan åvteste lissie viehkïem jïh dâarjoe aareh daarpesjïeh.

Jis daajrah maana maahta haestemh åadtjodh soptsesgïeline, sæjhta vihkele årrodh dan varke gåarede, dïsse jïenebh nuepieh vedtedh guktie buektehte gaskesadtedh. Jïenebh mæhtieh nåhtoem utnedh destie mij gohtjesåvva væhta soptsestæmman dehtie ræjeste dah reakasuvvieh. Nuhtjh væhtah goh; byöpmedidh, lyjhkedh, sieties, njamma. Daate gohtjesåvva «Baby-væhtah».

Maanah mah eah naan åehpies diagnovsem utnieh mæhtieh aaj haestemh soptsesgïeline utnedh. Soptsesth maanagïertine jallh healsoestasjovnine jis dov maanan gïeleevtiedimmeste tjoeperdh. Jis maana lea 20-24 askh jïh ij leah annje aalkeme naan baakoe jiehtedh, jallh vaenie baakoe åtna, dellie tïjje båateme viehkïen bijre birredh.

Naakenh mæhtieh hijven viehkïem åadtjodh soptsesgïeline viehkïne logopedeste, naakenh mæhtieh nåhtoem utnedh dovne logopedeste jïh dâarjoste jeatjahlaakan gaskesadtedh.

(ASK) Alternatijve jñh suppleereden kommunikasjovne (ASK)

Maanah sijhtieh jñnjen bñjre soptsestidh, aaj aath mejtie mijjieh geerve almetjh ibie ussjedamme. Maahta árrodh mij akt maam tuhtjeh luste, isveligke jallh rovnege. Aath mejtie vuejnieh, naakede mij jááktan heannadi, jallh dáájresh maam maanagiertesne átneme. Juktie maehtedh dam soptsestidh, maanah mah eah maehtieh soptsesgielem nuhtjedh tjuerieh jeatjah nuepieh áadtjodh. Jeatjahlaakan gaskesadtedh goh soptsesgieleine, gohtjesávva Alternatijve jñh suppleereden kommunikasjovne, man áeniedimmie lea ASK.

ASK lea gaajhke mij aktem almetjem viehkehte radtjoeslaakan gaskesadtedh, gosse ij leah nuekie aerpievuekien gaskesadtemevuekieh nuhtjedh.

Gaskenasjonaale dotkemen mietie aervede medtie 1 % árroeijjstie ASK:m daarpesje. Daate sæjhta jiehtedh gaskem 500 jñh 600 maanah fierhten reakasuvvieh jaepien Nöörjesne mah sijhtieh ASK:m daarpesjidh.

Gaskesadtemevuekie

Gellie maanah maehtieh lieredh jeatjah gaskesadtemevuekieh nuhtjedh. Gaskesadtemevuekieh mah maehtieh dáarjodh jallh soptsestimmien sijjeste bátedh leah vuesiehtimmien gaavhtan viehkine giätevæhtijste, fotografijeste, grafihken symbovlh jallh daeverh.

Vuesiehtimmie: Ávla lea göökten jaepien báeries jñh dan lea stoerre tsagkesh motorihkine. Díhte jñhtseleslaakan akten gærjese vuartesje mij lea buertesne gællan jñh tjidtjebe guarkoe Ávla sæjhta sátnoeh edtijjægan lohkedh. Tjidtjebe akten grafihken gærjasymbovlese tjuvtjede gaskesadtemegærjesne mearan jeahta: «Sijhth gærjam lohkedh?» Ávla tjidtjiebasse vuartesje, mojjehthe jñh nihkeste.

Eejhtegh jñh lihke almetjh leah daamtaj joekoen væjkele maanan kråahpegielem guarkedh. Maanan kråahpegielem våålese tjæledh, goh svihtjemh, mimihke jñh tjoejenassh jñh ulmiem daejstie, sæjhta nuhteligs árrodh ihke maana maahta dáájredh jeatjah aaj dam guarkoeh, vuesiehtimmien gaavhtan maanagiertesne.

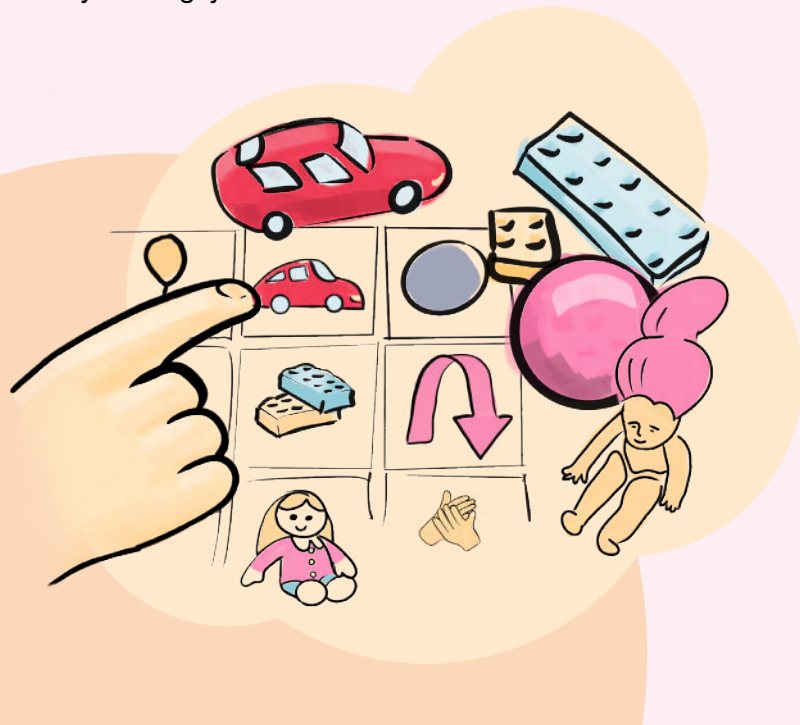

Jienebh tjoeperdieh maana ij sijhth aelkedh
soptsestidh jis vuesiehtimmien gaavhtan
gïetevæhtah nuhtjie. Åtnoe jeatjah
gaskesadtemevuekijste ij sijhth maanam heerredidh
soptsesgïelem evtiedidh. Vuestelen sæjhta hijven
däärjojne årrodh evtiedimmesne jis maanan
evtiedimmie soptsesgïeleste lea ånnetji seassoeh.

Gaskesadtemevierhtieh

Juktie maana edtja jijtje guarkedh jih jeatjebh
edjtjeh maanam guarkedh, maanah maehtieh
daarpesjidh vuesiehtimmien gaavhtan dovne
væhtah soptsestæmman jih gaskesadtemevierhtie.

Gaskesadtemevierhtie maahta årrodh materijelle
 symbovle, tjuvtjiedimmietaavla, gaskesadtemegærja
 jallh elektrovneles soptsesmaasjina grafihken
 symbovliguimie.

ASK:m nuhtjedh

Maanah mah lirieh soptsestidh, dam lirieh dan
 åvteste leah mubpieigujmie ektine mah soptsestieh.

Seammalaakan maanah mah edtijeh lieredh ASK:m
nuhtjedh, tjuerieh jeatjebh vuejnedh ji'h govledh mah
dam sjyöhtehke gaskesadtemevuekiem nuhtjiej
ji'h guarkoeh.

Jis datne daajrah dov maanan lea akte diagnovse man âvteste maahta tsagkesh âadtjodh soptsesgïeline, mijjïeh juvnehtibïe aelkedh ASK:m nuhtjedh dan varke gâarede. Aareh barkoe lea vihkele maanan gïeleevtiedimmïen gaavhtan, dovne gosse maana sæjhta ASK:m daarpesjidh abpe jïeledem jallh aktem boelhkem gosse sov soptsesgïelem evtëde.

Doh jeenjemes eejhtegh sãn tuhtjeh orre jïh ammes
gosse edtjeh maanine jeatjahlaakan gaskesadtedh
goh soptsesgieline. Goh eejhtege sæjhta dovne
bievnesh, raerieh jïh bihkedimmiem daarpesijdh.

Gusnie maahtam viehkiem åadtjodh?

Jis dov maanan gieleeftiedimmeste tjoeperdh maahtah dan bijre soptsestidh dov voenges healsoestasjovnine. Jis maana maanagiertesne vaadtsa maahtah dov tjoeperdimmen bijre dejgumie soptsestidh. Dovne maanagiërth j'ih healsoestasjovnh daajroem maanaj gieleeftiedimmen bijre utnieh. Dah maehtieh dutnjen raerieh j'ih bihkedimmiem vedtedh j'ih lea åehpies tjïelten Pedagogeles psykologeles dïenesjinie (PPD).

PPD faagealmetjh åtna hijven daajrojne maanaj evtiedimmiem bijre, j'ih maahta digkiedimmiequejmine årrodh dutnjen. PPD d'ihthe mij edtja vuarjasjidh mejtie maana sjïerepedagogeles viehkiem daarpesje. Jis PPD ij daerpies maahtoem utnieh ASK:n bijre, maehtieh habilitereemedïenesjem jallh staateles sjïerepedagogeles dâarjoesysteemem gaskesadtedh, Statped.

Datne maahtah dam darjodh

Jis dov maana ij leah aalkeme soptsestidh, j'ih dijjieh dagke salkehtimmiem vuertieminie, dellie maahtah j'ijnjem j'ijtje darjodh. Daesnie sâemies raerieh d'isse maam maahtah darjodh juktie maanan gieleeftiedimmiem skreejrehtidh:

Fulkh meatan mejnie maana åântjestalla. Bïejh baakoeh d'isse, j'ih soptsesth dan bijre mestie maana iedtjem åtna. Soptsesth dan bijre maam darjoeh maanine j'ih maanine ektine, vuesiehtimmiem gaavhtan gosse datne maanan bisseminie jallh maanan viehkehteminie, j'ih gosse dijjieh ektesne stâåkedeminie.

Mijjieh gaskesadtebe jieniebinie goh gieline. Nuhtjh ååredæjjam, gïetide j'ih tjuvtjedh mearan maanine soptsesth, j'ih bïejh baakoeh d'isse maam vïenhth maana gaskesadta viehkine ååredæjjeste, kråahpeste j'ih dagke aaj tjoejenassijste. Gosse maana dâåjroeh jeatjebh satnem guarkoe dellie sæjhta skraejriem åadtjodh ahkedh vielie gaskesadtedh, jalhts maana tsagkesh åtna soptsesgieline.

Gærjah leah vihkeles gaaltije orre baakoeh lieredh. Lohkh maanese j'ih soptsesth maanine baakoeh j'ih dahkoen bijre. Nuhtjh laavlomh, rijmh j'ih reeglah, dah aaj sijhtieh meatan årrodh maanan gieleeftiedimmiem skreejrehtidh.

Vielie biēvnesh ASK:n bijre

Maahta vielie lohkedh
alternatīve jīh supplereeden
kommunikasjovnen bijre
Statpeden nedtesæjrojne
www.statped.no/ask

Utnijeorganisasjovne

ISAAC lea gaskenasjonaale
līhtsegeorganisasjovne mij
barkeminie maanaj jīh geerve
almetji gaskesadtemenuēpieh
bueriedidh mej vijries
gaskesadtemedåeriesmoerh.
ISAAC Nöörje jījtse
nedtesæjroeh åtna gusnie
biēvnesh, faagetjaalegh,
materijelle jīh svaalhtesh kuvsjide
jīh jeatjah sjyöhtehke saernide
ASK:n bijre daesnie
www.isaac.no

